

МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В статті розглянуто питання, що стосуються проблеми тіньової зайнятості в Україні на сучасному етапі. Досліджено проблемні питання щодо реформування ринку праці та процеси, які заважають цьому. Проаналізовано досвід деяких країн Європейського Союзу та вказано напрями та шляхи, які Україна може використати у власній системі господарювання за для вдосконалення результатів регуляторної діяльності у сфері реформування політики зайнятості та зменшення тіньової зайнятості.

The article deals with issues concerning the problem of shadow employment in Ukraine today. Investigated The problems concerning reform of the labor market and processes that prevent this. Studied The experience of some countries in the European Union and the specified directions and paths that Ukraine can use in their own system of managing for results to improve regulatory activity in reforming employment policy and reduce shadow employment.

Ключові слова: європейський досвід, штрафні санкції, ринок праці, тіньова зайнятість.

Легалізація зайнятості та детінізація заробітних плат є передумовами стабілізації Державного бюджету та досягнення цілей реформування системи пенсійного страхування. Існуючий масштаб тінізації ринку праці та наявність налагоджених механізмів легкого виведення у тінь заробітних плат негативно позначається на розмірах внесків працюючих до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування, а також доходах бюджету від податку з доходів фізичних осіб. Крім того, додана вартість, яка формується на підприємствах, що сплачують нелегальну заробітну плату, штучно занижується, що негативно впливає на обсяг надходжень до

©Уніга О. В. - аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

бюджету від ПДВ. За таких умов, навіть незначні коливання економічної кон'юнктури збільшують масштаби виведення заробітних плат у тінь, що дестабілізує систему державних фінансів та солідарну пенсійну систему, а також стримує нагромадження коштів накопичувальної системи [3].

Соціальна несправедливість та неможливість реалізації соціальних гарантій нелегально працюючими або тими, хто частково отримує тіньову заробітну плату, в майбутньому спричинює зростання рівня бідності в державі. Маніпуляції з розміром офіційних доходів дають можливість нелегально та легально працюючим з низькою офіційною заробітною платою необґрунтовано отримувати від держави соціальну підтримку, що негативно позначається на результативності вирішення поставлених завдань реформи системи соціальної підтримки.

Державна політика зайнятості в Україні уже тривалий час потребує реформування. Насамперед держава повинна переглянути наскільки зараз є дієвими методи і підходи для боротьби з нелегальною зайнятістю і чи є ці методи стимулом в майбутньому не порушувати законодавство у сфері зайнятості населення. Рівень тінізації економічної активності України на сьогоднішній день залишається високим. Це проявляється, передусім, у приховуванні частини наявності значного неформального сегменту на ринку праці. Тінізація зайнятості є вагомою перешкодою соціально-економічного розвитку України, оскільки це явище деформує розвиток ринку праці та призводить до збільшення офіційного безробіття. Відповідно, актуалізується потреба в удосконаленні засобів державної політики, спрямованої на зменшення тіньової зайнятості в Україні.

Проблема нелегальної зайнятості в Україні існує вже досить довгий час і більшість контролюючих органів намагалися вживати заходи по протидії негативних явищах у сфері зайнятості, але позитивного результату це не дало. Тому для подальшої боротьби з тіньовою зайнятістю Україні варто спиратися на досвід країн, які показали ефективні результати в цьому питанні, а це в першу чергу країни Європейського Союзу.

Регулювання ринку праці України в умовах реалізації основної зовнішньоекономічної стратегії – інтеграції країни до Європейського Союзу - потребує вивчення особливостей формування і розвитку загального європейського ринку праці,

що буде визначати розвиток національного ринку праці в майбутньому. Підвищення рівня зайнятості населення, зменшення тіньового ринку праці є важливою передумовою соціально економічного розвитку країни. У зв'язку з цим економічно розвинуті країни відносять проблеми зайнятості до тих, вирішення яких впливає на забезпечення соціально-економічної стабільності суспільства. Європейська орієнтація України суттєво актуалізує питання вдосконалення системи регулювання ринку праці і зменшення тіньової зайнятості. Метою дослідження є вивчення досвіду країн Європейського Союзу щодо здійснення політики детінізації зайнятості населення, що сприятиме удосконаленню цієї політики на ринку праці в Україні.

Протягом останніх років проблематика тіньової зайнятості неодноразово знаходили своє відображення у працях багатьох вчених і практиків, серед яких: А. Котляр, П. Аючатова, А. Бояркін, Н. Володіна, Я. Міклош, Л. Єневич, В. Саульська, Л. Шиян, М. Міропольська, Е. Лібанова, а також інші зарубіжні фахівці. Проте, незважаючи на значний загальносвітовий науковий доробок, проблеми негативного впливу тіньової зайнятості населення на ринок праці в Україні і по цей час залишаються вивченими недостатньо глибоко, і разом з тим, це залишає місце для подальших наукових досліджень. Тому, на нашу думку, обрана для розгляду тема є важливою на даний час. У багатьох дослідженнях визначаються актуальні питання проблем розвитку ринку праці, проблеми тіньової зайнятості як для працівників так і для роботодавців, обґрунтовуються проблеми та шляхи їх вирішення у функціонуванні ринку праці в Україні.

Метою дослідження є вивчення досвіду країн Європейського Союзу щодо здійснення політики детінізації зайнятості, що сприятиме удосконаленню цієї політики на ринку праці в Україні. Глибинний аналіз цих питань дасть змогу розробити систему заходів та рекомендації стосовно розв'язання і вирішення проблем нелегальної зайнятості в Україні.

На сьогодні можна стверджувати, що один з пріоритетів України — курс на євроінтеграцію. Відповідно це поширює серйозні виклики для вітчизняного ринку праці і економіки та змушує проводити реформи та активні заходи з регулювання зайнятості відповідно до

європейських стандартів. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати, які методи політики детинізації зайнятості використовують деякі країни Європейського Союзу. Важливим здобутком країн Європи є європейська стратегія зайнятості, основними складовими якої є створення робочих місць, якість роботи, продуктивність праці, гідна оплата праці, соціальна безпека, професійні та соціальні навички, дотримання законодавства.

Трансформаційні процеси в економіці України призвели до негативних наслідків на ринку праці. Це насамперед проявилось в тому, що значна частка працездатних не змогла знайти себе в нових умовах суспільного життя. Головною рисою цього часу є процес перевищення пропозиції трудових ресурсів над попитом (наявність вільних робочих місць). Конкуренція на ринку праці, недосконалість законодавства, не оптимальне податкове навантаження є основними причинами тінізації зайнятості населення.

Основними причинами існування тіньової зайнятості в Україні є: високе податкове навантаження; низький рівень заробітної плати у державному секторі; надмірне регулювання діяльності малого підприємництва; низька якість державних послуг; корумпованість в економіці; відсутність підтримки зайнятості з боку держави; не зацікавленість самих працівників у працевлаштуванні.

Але незважаючи на ці причини, тіньова праця має ряд недоліків, для самих працівників, які стикаються з багатьма ризиками для себе: не нормований робочий день; позбавлення працівників соціального, пенсійного та медичного забезпечення; відсутність записів про місце праці у трудовій книжці; після безпричинного звільнення не має можливості на претензії до роботодавця; не має захищеності своїх прав на робочому місці.

Аналіз світового досвіду показує, що більшість Європейських країн досить жорстко підходить до вирішення цих питань. Державна політика країн учасниць ЄС у сфері зайнятості зорієнтована, в першу чергу, на залучення до ринку праці працездатного населення країн поряд з пропагандою необхідності постійного та систематичного оновлення знань та проходження навчання [2]. В окремих країнах приймаються певні заходи, які мають мотивувати

підприємства до легалізації заробітної плати або зобов'язують їх до таких дій. Також в деяких країнах вживаються заходи зобов'язуючого характеру. Зокрема Болгарія встановила на державному рівні за погодженням із соціальними партнерами підвищений мінімальний рівень бази сплати страхових внесків. У Польщі для усіх видів страхування (крім медичного) за базу, з якої сплачуються страхові внески підприємцями (самозайнятими), застосовується 60% прогнозної заробітної плати в економіці країни. У Чехії, крім мінімальної заробітної плати, запроваджено поняття – гарантована заробітна плата. Гарантована заробітна плата є обов'язковою для виконання бізнесовими структурами, які не укладають колективних договорів і встановлюється урядом. Мінімальний гарантований рівень заробітної плати згрупований за восьма групами, виходячи з 40-годинного робочого тижня.

На сьогодні Україна має найнижчі штрафні санкції за порушення законодавства про працю, у порівнянні з країнами Європи. Так, максимальні штрафні санкції за порушення законодавства про працю, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, складають 1700 гривень [1].

В країнах Європи штрафні санкції за не укладання трудових договорів та виплату заробітної плати в „конвертах” складають в гривневому еквіваленті в: Болгарії - від 8,3 тис. грн. до 83, 0 тис. грн.; Чехії - від 100 тис. грн. і більше; Словаччині - максимальний розмір до 2 млн. гривень [4]. На даний час роботодавець в Україні має економічну вигоду від виплати заробітної плати „в конвертах” та неоформлення трудових відносин, адже він економить значні кошти ухиляючись від сплати податків та внесків до бюджетів усіх рівнів, Пенсійного та інших страхових фондів. Тим самим створюються неконкурентні умови, для роботодавців, які своєчасно та в повному обсязі виплачують заробітну плату. Посилення штрафних санкцій за порушення законодавства про працю дозволить захистити конституційне право громадян на належну винагороду за працю та стимулюватиме роботодавців в подальшому дотримуватись норм законодавства про працю і, тим самим, це буде сприяти зменшенню тіньової зайнятості населення.[1].

Поширення тіньової зайнятості негативно позначається на дієвості механізмів та інструментів глобального управління,

управління національними економіками. Масштаби тіньової зайнятості України свідчать про проблеми в регуляторній діяльності держави на ринку праці. Основним принципом реалізації заходів з детінізації заробітних плат має стати непогіршення умов ведення бізнесу та оплати праці сумлінних платників податків. Для зменшення тіньової зайнятості, Україні слід використовувати досвід країн Європейського Союзу по протидії цих негативних явищ.

Таким чином, частково дослідивши європейський досвід регулювання ринку праці, можна стверджувати, що у деяких європейських країнах використовуються саме активні заходи регулювання зайнятості та боротьби з тіньовою зайнятістю. Використання зазначеного європейського досвіду у сфері зайнятості населення дозволить у приватному секторі економіки, де найнижчі розміри заробітної плати та найчастіші порушення законодавства з праці, запровадити обов'язкові норми. Їх запровадження сприятиме забезпеченню підвищення рівня середньої заробітної плати та збільшенню надходжень до страхових фондів і бюджетів. Метою реформування вітчизняного ринку праці є розробка та впровадження основних методів регулювання міжнародного ринку праці, інструментів регулювання зайнятості з врахуванням досвіду європейських країн і науково - обґрунтованих рекомендацій з удосконалення політики детінізації зайнятості на ринку праці. Можливості євроінтеграції України тісно пов'язані із гармонізацією національного законодавства з законодавством Європейського Союзу, зближенням основних стратегій соціально-економічного розвитку, досягненням відповідних соціальних стандартів, що у майбутньому дасть позитивний ефект у боротьбі з тіньовою зайнятістю.

Таким чином, формування ефективної політики зайнятості населення, використовувачи досвід країн Європейський Союз, дасть змогу не лише покращити матеріальний стан домогосподарств, але й забезпечить позитивні тенденції щодо формування належного пенсійного забезпечення у майбутньому. Тому боротьба за істотне скорочення й обмеження тіньової зайнятості є одним з пріоритетів державної стратегії економічної безпеки та політики щодо легалізації зайнятості на ринку праці. Вона повинна носити

комплексний характер і охоплювати заходи як суто економічного, так і адміністративного, соціально-психологічного та виховного характеру.

Бібліографія

1. Державна служба зайнятості: статистичний збірник **“Ринок праці України - 2013”** [Електронний ресурс]: <http://www.dcz.gov.ua/>

2. Платыгин Д. Н. **Социальная политика в развитых странах Запада: опыт и перспективы**/ Д. Н. Платыгин // Труд за рубежом. – 2011. – № 1-2. – С. 53-74.

3. Національний інститут стратегічних досліджень , аналітична доповідь **“Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання”**. – 2011. - [Електронний ресурс]: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/TEN.indd-532d7.pdf>

4. **Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи.** – [Електронний ресурс]: www.economy.in.ua

Рецензент: д.е.н., професор Павліха Н. В.